

IV.

Liberales Unie.

Nadat door de Liberale Unie sinds 1894 aan een programma gewerkt was, is dit in November des vorigen jaars uitgevaardigd.

De programma's der Liberale Unie luiden aldus:

I. *Hervormingsprogramma.*

De »*Liberale Unie*« in hare Algemeene Vergadering van 14 November 1896;

Overwegende:

dat voor haar de tijd gekomen is tot het vaststellen van een staatkundig programma, geschikt om te strekken tot vereenigingspunt voor alle vooruitstrevende vrijzinnigen;

dat voor de gezonde ontwikkeling van ons staatkundig leven noodig blijft de handhaving van onze constitutioneele instellingen en volksrechten tegen iederen aanval, van welken kant ook ondernomen, maar dat daarmee gepaard moeten gaan ingrijpende hervormingen ter bevordering van de geestelijke en stoffelijke welvaart van het geheele volk;

dat bovenal op het gebied der sociale vraagstukken krachtig de hand aan het werk moet worden geslagen, opdat in de wetgeving: elke bevoorrechtiging van het kapitaal ophoude, de belangen van den arbeid en den

arbeider tot hun recht komen, en in het algemeen, voor zoover de wetgeving invloed uitoefent op de verdeling der maatschappelijke goederen, meer rechtvaardigheid worde betracht;

Besluit:

vast te stellen het volgend

HERVORMINGSPROGRAMMA.

§ 1. Ten aanzien van het kiesrecht blijft de Liberale Unie, in overeenstemming met wat in 1891 en in 1894 door haar beleden werd, een zoo ruim mogelijke uitbreiding van het kiesrecht, los van elken band met belastingen, noodzakelijk achten.

§ 2. Ten aanzien van de sociale vraagstukken worde van den wetgever verlangd:

instelling van Kamers van arbeid, met toekenning van gelijke rechten aan werkgever en werkmán;

regeling van het arbeidscontract, tot betere verzekering van de wederzijdsche rechten en verplichtingen;

de nadere regeling van de pachtovereenkomst, ter voorkoming dat de eigenaar alle risico ten nadeele van den pachter brenge en hem rechtmatige vergoeding voor aangebrachte verbeteringen onthoude

bepierking van overmatigen arbeidsduur, ook voor volwassen mannelijke arbeiders, en verzekering van een wekelijkschen rustdag, zooveel mogelijk den Zondag;

invoering van een stelsel van verplichte verzekering tegen de nadeelen, waaraan de arbeid blootstaat, tengevolge van ongevallen, ziekte, invaliditeit en ouderdom, en zulks, althans voor invaliditeit en

ouderdom, zoo noodig, ten deele op kosten van den Staat;

vaststelling van bepalingen tot ingrijpende verbetering van woningstoestan den;

hervorming van het onteigeningsrecht, noodzakelijk niet alleen met het oog op woningbouw, maar ook ter bevordering van productieve bearbeiding van onontgonnen gronden en van doelmatige uitbreiding van de bebouwde kommen der gemeenten;

meer afdoende behartiging van de volksgezondheid, ook door toezicht op de volksvoeding en het tegengaan van vervalsching van levensmiddelen;

meer ingrijpende maatregelen tegen drankmisbruik;

herziening der armenwet, tot verzekering der samenwerking van alle armbesturen en tot erkenning van den plicht der overheid, om voortwoekering van het pauperisme te keeren en de armenverzorging niet aan te merken als uitsluitend uitvloeisel van haar politiezorg.

§ 3. Onafhankelijk van wettelijke maatregelen behoort de overheid, waar zij, rechtstreeks of middellijk, als werkgeefster optreedt, tegen misbruik van werkrachten te waken, o. a. door voorschriften omtrent arbeidstijd en loon.

§ 4. Ten aanzien van de volksopvoeding zijn dringend noodzakelijk:

invoering van leerplicht, ook voor voortgezet of voor herhalingsonderwijs; en betere regeling der onderwijzerstractementen;

uitbreiding van vakonderwijs en bevordering van een practische richting bij het onderwijs;

behartiging van het lot van verwaarloosde kinderen, waar noodig onder opheffing of beperking van de ouderlijke macht.

§ 5. Herziening van het personenrecht en van het erfrecht, met name tot:

verbetering van den rechtstoestand der vrouw, zoo wat haar persoon als wat haar vermogen betreft, en in 't bijzonder tot waarborging van het recht der gehuwde vrouw op de opbrengst van haar arbeid;

verbetering van den rechtstoestand van natuurlijke kinderen, in het bijzonder door opheffing van het verbod van onderzoek naar het vaderschap;

uitbreiding van het erfrecht van den langstlevenden echtgenoot;

opheffing van de wettelijke erfopvolging van verwijderde bloedverwanten.

§ 6. Behartiging van de ontwikkeling van landbouw, veeteelt, handel en nijverheid, niet door beschermende rechten, maar door andere maatregelen, o. a. door verbetering van verkeers- en gemeenschapsmiddelen, ook tusschen afgelegen streken en de centra van bevoiking; en, wat den landbouw aangaat, o. a. door verbreiding van landbouwonderwijs, door samentrekking van de bestuurstaak ten aanzien der landbouwbelangen bij één der departementen van algemeen bestuur, door herziening van de bepalingen op het stuk van de jacht.

§ 7. Ten aanzien van het defensiewezen, — bij welks inrichting rekening worde gehouden met de internationale verhoudingen die in redelijkheid kunnen worden voorzien, en met de financiëele lasten, die zoo veel mogelijk behooren te worden verminderd —:

regeling der levende strijdkrachten, met invoering van het stelsel der persoonlijke vervulling van den dienstplicht en met opheffing van de schutterijen in haar tegenwoordigen vorm; nieuwe regeling van den rechtstoestand van den militair.

§ 8. Invoering van administratieve rechtspraak;

vereenvoudiging van het procesrecht tot verkrijging van snel en goedkoop recht en tot bespoedigde berechting van lichte vergrijpen.

§ 9. Herziening der gemeentewet ter verzekering van een krachtiger werkzaamheid der gemeentebesturen, vooral op sociaal en hygiënisch gebied.

§ 10. Op het gebied der financiën:

A. Gemeente-financiën: aan de gemeenten worde van staatswege tegemoet gekomen in den druk, die het gevolg is van uitgaven, haar in het rijksbelang opgelegd;

haar belastinggebied worde verruimd.

B. Rijks-financiën: een zuinig beheer, ter voorkoming van belastingverhooging, sta op den voorgrond; mochten niettemin ingrijpende sociale hervormingen versterking van middelen onvermijdelijk maken, dan behooren daarvoor in aanmerking te komen, niet accijnsen op eerste levensbehoefte, maar debietrechten en soortgelijke indirecte heffingen op voorwerpen of verteringen van weelde, alsmede belasting op goederen in de doode hand;

hervorming in het samenstel der belastingen worde voortgezet, door, met verlichting van den druk der minder gegoeden, het beginsel van progressie, ook bij

de successiebelasting, ruimer in toepassing te brengen.

§ 11. Op het terrein der koloniale staatkunde:

bevordering van de vrije ontwikkeling der particuliere nijverheid, onder krachtdadige bescherming van de rechten en belangen der inlanders;

hervorming van het bestuur onzer Oost-Indische bezittingen, met name in de richting van overbrenging van een deel der bestuurstaak van het centraal gezag naar onderdeelen;

maatregelen tot verbetering van de welvaart der West-Indische koloniën.

II. PROGRAMMA VAN URGENTIE.

De »*Liberale Unie*« in hare Algemeene Vergadering van 14 November 1896;

Overwegende:

dat, met het oog op de algemeene verkiezingen van 1897, het noodig is, eenige der in haar »Hervormingsprogramma« genoemde maatregelen — wegens hunne bijzondere beteekenis voor de welvaart van het geheele volk en voor de verbetering der maatschappelijke verhoudingen — in dien zin op den voorgrond te brengen, dat zij van de te stellen candidaten verlangt, niet enkel dat zij instemming betuigen met de strekking van het geheele Hervormings-programma, maar ook dat zij van na te noemen maatregelen met volle overtuiging de urgentie erkennen;

dat de omstandigheden meebrengen, kiesrecht-hervorming onder de urgente maatregelen voor het oogenblik niet op te nemen, omdat, hoe onbevredigend de tot stand gekomen regeling van het kiesrecht ook moge

wezen, het eisch van goede staatkunde is, niet op eene nieuwe aan te dringen, zoolang de ervaring omtrent de uitkomsten der vastgestelde kieswet met betrekking tot het aantal kiezers nog geen uitspraak heeft gedaan :

Verklaart,

als zoodanige hervormingen te beschouwen :

— regeling van het arbeidscontract, tot betere verzekering van de wederzijdsche rechten en verplichtingen, beperking van overmatigen arbeidsduur, ook voor volwassen mannelijke arbeiders, en verzekering van den wekelijkschen rustdag, zooveel mogelijk den Zondag ;

— invoering van een stelsel van verplichte verzekering tegen de nadeelen waaraan de arbeid blootstaat, ten gevolge van ongevallen, ziekte, invaliditeit en ouderdom, en zulks, althans voor invaliditeit en ouderdom, zoo noodig, ten deele op kosten van den Staat ;

— vaststelling van bepalingen tot ingrijpende verbetering van woningstoestan den en de daartoe noodzakelijke hervorming van het onteigeningsrecht.

— herziening der armenwet, tot verzekering der samenwerking van alle armbesturen en tot erkenning van den plicht der overheid om voortwoekering van het pauperisme te keeren en de armenverzorging niet aan te merken als uitsluitend uitvloeisel van haar politiezorg.

— Invoering van leerplicht, ook voor voortgezet of voor herhalingsonderwijs, en verbetering der onderwijzerstractementen.

— verbetering van den rechtstoestand der vrouw, zoo wat haar persoon als wat haar vermogen betreft, en in 't bijzonder tot waarborging van het recht der

gehuwde vrouw op de opbrengst van haar arbeid; behartiging van het lot van verwaarloosde kinderen, waar noodig onder opheffing of beperking van de ouderlijke macht.

— maatregelen ter behartiging van de ontwikkeling van landbouw, veeteelt, handel en nijverheid, niet door beschermende rechten, maar o. a. door verbetering van verkeers- en gemeenschapsmiddelen, ook tusschen afgelegen streken en de centra van bevolking; en, wat den landbouw aangaat, o. a. door verbreiding van landbouwonderwijs; door samentrekking van de bestuurstaak ten aanzien der landbouwbelangen bij één der departementen van algemeen bestuur, door herziening van de bepalingen op het stuk van de jacht.

— regeling der levende strijdkrachten, met invoering van het stelsel der persoonlijke vervulling van den dienstplicht en met opheffing van de schutterijen in haar tegenwoordigen vorm.
